

SIY102U-TÜRK SİYASAL HAYATI

Ünite 5: İdeolojik Çeşitlenmeler ve Toplumsal Hareketler

Her biri bir dünya görüşünü yansıtan ideolojiler, toplumsal gerçekliği farklı boyutlarıyla açıklamak isterken bu gerçeklik her birine farklı görünür ve her ideoloji bir düşünce dizgesinden beslenerek bir yol haritası sunar.

Osmanlı mirası, Türkiye'deki ideolojik çeşitlenmelerin oluşumunu incelemek için iyi bir başlangıç noktası olabilir.

Osmanlı Mirası: 19. Yüzyıl İdeolojilerinin Ortaya Çıkışı

Tarihsel ve coğrafi koşulların ürünü olan Osmanlı'daki ideolojiler ve bunların fikir akımları yeni toplumsal gerçekliği açıklamaya çalışarak bir yol haritası çizmeyi amaçlamış, bu dönemde de Türkiye Cumhuriyeti'ndeki ideolojileri etkileyen akım ve ideolojiler oluşmuştur. Bunların amacı bir yol haritası sunarak Osmanlı birliğini koruma ve eski görkemli günlerine döndürme idealine sahipken yönetim vizyonlarındaki değişikliklerle birbirlerinden uzaklaşmış ve çatışmışlardır. Bu akımlar şunlardır:

Milliyetçilik: 19. yüzyılda dünyada yayılan, her milletin bir devleti olması fikrini temsil eden, Teba/Hükümdar ikiliğini sarsmış akımdır ve azınlıkların bağımsızlık faaliyetlerine tepki olarak "imparatorluk vatanseverliği" gelişmiştir.

Osmanlılık: "İmparatorluk vatanseverliği" sonucunda doğan, I. Meşrutiyet döneminde etkili olan ve Osmanlı sınırlarındaki tüm milletlere aynı hak ve yetkileri vererek birlik ve bütünlüğü sağlamayı amaçlayan ideolojidir.

Panislamizm: Osmanlı birliğini korumak için dini merkeze koyan, ancak başarısız olarak içinde bulunanları *Türkçülük* yaklaşımına sevk etmiş ideolojidir.

Türkçülük: Milli birlik düşüncesinin merkezine dil ve kültürü koyan ve Osmanlılık ve İslamcılık akımlarına karşı savunulan akımdır.

Turancılık: İmparatorluğun parçalanmasına karşı gelişen bir refleks ve Türklük bilincini açan bir anahtar olan ideolojidir. Öncüsü, İttihat ve Terakki'nin ideoloğu Ziya Gökalp'tir.

Cumhuriyet Dönemi: Resmi İdeolojinin İnşası

Kurtuluş Savaşı'nda kazanılan zaferler sonrası Mustafa Kemal liderliğini kabul ettirmiş ve cumhuriyetin kuruluş aşamasında işgale verilecek tepki, bağımsız devletin sınırlarının neler olacağı ve egemenliğin ne anlama geldiği gibi temel sorulara karşısında bu liderlik Türkçülüğü ideolojik anlamda dönüştürmüştür.

Kemalizm: Mustafa Kemal'in ortaya attığı, laik bir cumhuriyet kurmayı amaçlayan, saltanatın kaldırılmasına ve ulusal egemenliğe dayanan kültürel ve mekânsal bir milliyetçilik anlayışına sahip ideolojik bir yaklaşımdır. Bu

ideoloji Cumhuriyet Halk Partisi ile özdeşleşen Cumhuriyetçilik, Halkçılık, Devletçilik, Milliyetçilik, İnkılapçılık/Devrimcilik ve Laiklik ilkeleriyle tanımlanmıştır. Ancak Batı'nın medeniyetine uyum sağlamaya inanan Kemalizm geleneksel öğelerle bağların koparılmasını esas almış ve bu yüzden devrimcilik ilkesinden ötürü İslam diniyle gerilim yaşamıştır. Dört teorik varsayım üzerinde durmuştur:

1. Hükümdar otoritesi yerine kanun ve yasalara bağlı meşruiyet anlayışı
2. Ümmet toplumundan bir ulus devletine geçiş
3. Teba/Hükümdar ikiliğinden oluşan siyaset yerine ulusun egemenlik kurduğu bir siyasal alan inşa etmek
4. Dünyayı analiz ederken dini yaklaşımdan, pozitif (olgusal) anlayışa geçmek

Anadoluculuk

İlimcilik, kalkınmacılık, maneviyatçılık ve felsefi anlamda Türk hümanizmasını gerçekleştirecek bir ideoloji ve toplumsal harekettir. Üç çeşidi vardır:

Mavi Anadoluculuk: 1940 ve 1950'lerde ortaya çıkan, İslami öğeler yerine Anadolu sembollerine ağırlık veren batılılaşmanın aslında öze dönmek olmadığını ve Batı medeniyetinin kaynağının Anadolu'daki ve Orta Asya'daki kültür olduğunu savunan akımdır.

İslamcı Anadoluculuk: 1939 sonrası ortaya çıkan, vatanın sadece fiziksel olmadığı ahlaki değerler sisteminin de sınırlarını çizdiği, mekanın manevi gücüne vurgu yapılan akımdır.

Türkçü Anadoluculuk: Etnik Anadoluculuk olarak da adlandırılan, Anadolu'yu dünyaya değil öze ve yerel olana açılan bir kapı olarak gören ve vatan kavramının kabul edilmesini Türk kütlesi ve Türkmen kütlesinin oluşturduğu realite olarak kabul eden akımdır.

2000'li yıllarda ortaya çıkan "Ulusalcılık" akımı, Atatürk'ün öngördüğü ilkelerden sapılmış, milli çıkarların korunmadığını ve Avrupa Birliği üyeliği için milli davalardan ve kırmızı çizgilerden taviz verilmemesi gerektiğini, emperyalizmin ülkeyi bölmek için bir oyun olduğunu savunmaktadır.

Batıcılık, Çağdaşlaşma ve Modernizm

Batılılaşmak/Modernleşmek/Çağdaşlaşmak Türkiye'nin ideolojik haritasında geniş yer tutarken Batı Osmanlılar tarafından hem ileri kabul edilip hem de ahlak, sınıf çatışmaları ve emperyalist eğilimler nedeniyle eleştirilmesi nedeniyle hem model alınan hem de tehdit olarak görülen bir imge olmuş, bu nedenle Batılılaşma yerine modernleşmeyi sadece Batı'ya endekslememe adına çağdaşlaşma kavramı ortaya çıkmıştır. Ziya Gökalp'in kültür/hars ve medeniyet ayrımında hars ulusal

SIY102U-TÜRK SİYASAL HAYATI

Ünite 5: İdeolojik Çeşitlenmeler ve Toplumsal Hareketler

kültürken medeniyet ise farklı toplumların birlikte geliştirdikleri bir bütünü olduğundan Batı'nın kültürü alınmaz çünkü her ulusun kültürü kendine özgüdür.

Yenilik ve değişim modernizmin iki temel kavramıdır ve geleneksel olan yerine yeni bir kültür inşa edilmesi esastır. 20. yüzyılın yenilikleri kalıcıdır ve yeni olduğu için iyi ve güzeldir. Türkiye'nin modernleşme modelinin Batı'dan alınması nedeniyle tüm iyiliğin Batıdan geldiği düşüncesi hakimdir. Modernleşmeyi sahiplenen kesimler ile geleneksel yaşam biçimini savunanlar arasında bir gerilim yaşanmış ve bu durumu modernleşmeyi savunanlar "çağ-çağ dışı" ayrımına indirmişlerdir. Bu ayrım laik yaklaşımlar ile muhafazakarlık ve İslamcı yaklaşımlar arasında gerilime neden olmuştur.

Muhafazakarlık

Mevcut hukuki durumu (statüko) koruma, toplumdaki köklü değişimlere kuşkuyla yaklaşma olarak tanımlanır. En önemli bileşeni gelenektir. Modernleşmeye Batı'nın teknolojisinden yararlanırken din ve kültürü koruma olarak bakıldığından bilim ve maneviyat dengesini vurgular. Türkiye'deki muhafazakarlık ideolojisini üçe ayırmak mümkündür:

Kültürel Muhafazakarlık: Düşüncelerini siyasal değil kültürel düzlemde ifade eden, geçmiş kültürlerin yok oluşu terk edilmemesini vurgulayan muhafazakarlık türüdür.

İslamcı Muhafazakarlık: Dini duygu ve düşüncelere daha çok yer veren, ümmet kavramını ön plana çıkaran muhafazakarlık türüdür.

Milliyetçi Muhafazakarlık: Düşüncelerini siyasal ve kültürel düzlemde ifade etmeyi tercih eden ve milli duyguları daha çok önemseyen, değerlerin başında devlet geleneğinin geldiği ve devletin daima kutsal bir kurum olarak algılandığı muhafazakarlık türüdür.

Siyasal İslam

Modern siyasal alanın kuruluşu ile ortaya çıkmıştır ve söylemini konjonktüre göre güncelleyen bir ideolojidir, iktidarı toplumsal destek yoluyla sağlamaya çalışır. Demokrat Parti ile 1950'lerde başlayarak Batıcılık eleştirisi yapan ve din, kültür ve geleneğin korunmasını savunan ideolojiler ortaya çıkmıştır. Milli Nizam Partisi, Türk İslam Sentezi ve Siyasal İslam gibi akımlar Türk milliyetçiliğinin İslam ile bağına kurarak yeniden dini siyasal alana taşımışlardır. 1980 darbesi sonrasında güç kazanan Türk-İslam Sentezi de Müslümanlığı üst kimlik şeklinde tanımayarak ulusal boyutta ümmetçiliği, evrensel boyutta ise dini İslam olan milletlerin dayanışmasını savunmaktadır.

Sol ve Sosyalizm

Sosyalizm, iktidar ve üretim araçlarının halk tarafından kontrol edildiği bir toplum fikrine dayanırken solculuk, mevcut sosyal hiyerarşiyi, eşitsizliği kaldırmak isteyen ve zenginliğin ve ayrıcalıkların adaletli dağılımını destekleyen bir siyasal harekettir. Sol ideoloji evrensel ve laik bir toplumsal yapıyı savunması nedeniyle milliyetçi ve muhafazakar ideolojilerle ters düşmektedir, ancak içinde çok fazla çeşit barındırması nedeniyle bu akımlarla ters düşmeyen çeşitleri de vardır.

1950'lerde kurulan ve tek sosyalist parti olan Vatan Partisi daha sonra kapatılmıştır. 1960'larda ise bir sosyalist parti olan Türkiye İşçi Partisi (TİP) kurulmuş ve en önemli vurgularından biri antiemperyalizm olurken daha barışçıl ve bağımsız bir dış politika benimsemiştir.

Sol ideoloji Türkiye'nin soğuk savaş yıllarında izlediği politikayı eleştirmiş ve izlenen çizgiyi Batılı güçlere hizmet etmek olarak görmüştür.

Liberalizm

Liberalizm, bireyciliği, bireysel hak ve özgürlükleri, özel mülkiyeti ve devlet müdahaleciliğinden uzak serbest piyasa sistemini merkeze alır. Odağında özgür birey olmasına karşın bu, Türk siyasal sisteminde olumsuz bir kategori olarak görülür. Liberalizm, Türkiye'de genel olarak sadece ekonomiye özgü bir siyaset olarak algılanmıştır.

Toplumsal Cinsiyet ve Feminizm

Toplumsal cinsiyet ve feminizm, siyasal alanın temel sorunlarından biri olarak cinsiyet eşitliğini götür ve ataerkil, yani erkek egemen, düzeni sorgular. Bu akımlar çerçevesinde ortaya konan çözümler, haksız muamele gören cinsiyet ve kesimlere pozitif ya da olumlu ayrımcılık uygulanmasını içermektedir.

Türkiye'de 2004 yılında yapılan Anayasa değişikliği ile "devlet kadın erkek eşitliğini sağlamakla yükümlüdür" ifadesi 10. maddeye eklenmiş ve önceleri geçerli olan cinsiyet körü eşitlik anlayışı yerine kamuda cinsiyet eşitliği ilkesinin fiilen gerçekleştirilmesi gerekliliği fiilen kabul edilmiştir.

Türkiye, ayrıca, eğitimde toplumsal cinsiyet duyarlılığının sağlanmasını öngören iki uluslararası belgeye de imza atmıştır. Bu belgelerden biri Pekin Eylem Planı'dır ve bu plana göre eğitimin her düzeyi için toplumsal cinsiyete duyarlı öğretim programları oluşturulacaktır.

